

8. Shevchuk S. V. *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam. Pidruchnyk. Za prohramoiu MONU. – 4-te vydannia / S. V. Shevchuk, I. V. Klymenko. – K. : Alerta, 2014. – 696 s.*

Кочубей А. В. Формирование риторических компетенций будущих инженеров как мотивация к карьерному росту.

В статье рассматриваем риторическую компетенцию с точки зрения мотивации к карьерному росту будущих инженеров. Обосновываем, что риторические компетенции обуславливают карьерные ценности, возможности и заинтересованность будущих специалистов. подготовить будущего инженера, формировать его риторические компетенции, мотивировать к карьерному росту еще в период обучения может лишь творчески активный преподаватель, практически-риторическая деятельность которого характеризуется оригинальностью методики преподавания

Ключевые слова: карьерный рост, карьерные ценности, риторическая компетенция, риторическая культура

Kochubey A. V. Forming of rhetorical competenses of future engineers as motivation to the quarry height.

The article inquestion is rhetorical competence from the point of view of motivation ocareer development of future engineers. Substantiate that rhetorical competence determine career value sand opportunities and the interest of future specialists. to prepare a future engineer, form him rhetorical competenses, to explain to the quarry increase yet in the period of studies an active teacher practically-rhetorical activity of which is characterized by originality of teaching methods can only creatively.

Keywords: career development, career values, rhetorical competence, rhetorical culture.

УДК 37.035.3

Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В.

ВНЕСОК Д. О. ТХОРЖЕВСЬКОГО У РОЗВИТОК ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ УКРАЇНИ

У статті на основі аналізу професійної діяльності доктора педагогічних наук, професора, академіка Д. О. Тхоржевського представлено його внесок у розвиток трудової підготовки молоді України. Акцентовано, що Дмитро Олександрович присвятив цій справі значну частину свого життя. Результатом наполегливої праці вченого стала наукова спадщина, що містить монографії, підручники, посібники, статті з організації трудового навчання і виховання учнів, підготовки вчителів трудового навчання тощо.

Ключові слова: Д. О. Тхоржевський, трудове навчання, підготовка вчителя трудового навчання, формування національно свідомої особистості.

Загально визнано, що будь-які прогресивні процеси у суспільстві відбуваються завдяки активній діяльності окремих особистостей. Саме від них залежить поступальний розвиток кожної країни в цілому та освітньої галузі, зокрема. Для трудової підготовки молоді України такими особистостями стали: В. М. Мадзігон, В. К. Сидоренко, Д. О. Тхоржевський і багато інших. Внесок учених у цю справу важко переоцінити, а тому він потребує вивчення та узагальнення. Тим більше, що сьогодні історико-педагогічна наука все частіше звертається до персоналій, які в ті чи інші часи визначали хід історії освіти, намагаючись оцінити їх досвід та спрогнозувати майбутнє.

На початку ХХІ століття науковою спільнотою України розпочато вивчення спадщини Д. О. Тхоржевського (1930 – 2002). Результатом наукового пошуку стали публікації, які надають можливість ознайомитися з особистістю вченого [4; 5], його діяльністю щодо трудової підготовки підростаючого покоління [3; 6–8], підготовки вчителів трудового навчання [1; 12] та ін. Більш того в 2009 році Я. В. Бобилевою виконано дисертаційне дослідження на тему “Проблеми підготовки майбутніх учителів трудового

навчання в педагогічній спадщині Д. Тхоржевського” [2]. Однак цілісного дослідження наукового доробку вченого на сьогодні бракує.

Мета статті – виявити та охарактеризувати внесок Д. О. Тхоржевського у розвиток трудової підготовки молоді України.

Відомо, що Дмитро Олександрович протягом багатьох років працював в Київському державному педагогічному інституті імені А. М. Горького (нині НПУ імені М. П. Драгоманова). Спочатку був майстром із трудового навчання, згодом – асистентом, доцентом, професором. А з 1977 до 2000 року – завідувачем кафедри трудового навчання і креслення (згодом кафедри методики викладання трудового навчання та креслення).

Головною науковою проблемою Д. О. Тхоржевського на довгі роки стало трудове навчання. Навчальний предмет з назвою “Трудове навчання” ввели до шкільних програм у СРСР у 1954 р., незадовго до його вступу до аспірантури. У 1958 р. в усіх середніх школах України ввели виробниче навчання, яке ставило на меті професійну підготовку школярів. Тож наукові праці Дмитра Олександровича, в яких досліджувалися питання впровадження трудового, виробничого, політехнічного навчання в школу, починаючи зі статті “Учитывать требования производства” (1958), присвячувалися вкрай гострим проблемам школи. За статтями пішли монографії: “Практичні заняття в учбових майстернях як засіб політехнічного навчання (1965), “Дидактика трудового навчання” (1972), “Система трудового навчання” (1975); навчальні посібники для студентів, посібники для самоосвіти вчителів: “Методика трудового навчання в восьмирічній школі” (1967), “Методика трудового навчання” (1973).

Учений став автором і керівником авторського колективу першого навчального посібника для педагогічних інститутів та училищ з методики трудового навчання (“Методика викладання загальнотехнічних дисциплін і трудового навчання”), який витримав три видання (1973, 1980, 1992) шістьма мовами; монографій, присвячених різним аспектам підготовки вчителів трудового навчання (“Актуальные проблемы подготовки учителя общетехнических дисциплин”, 1988 та ін.). У 1984 р. побачила світ монографія “Пути совершенствования общетехнической подготовки квалифицированных рабочих в средних профтехучилищах”, присвячена науковим основам уніфікації загальнотехнічної підготовки.

Професійні й людські якості, надзвичайна працездатність, висока ерудиція, відкритість до людей Д. О. Тхоржевського дозволили йому вийти на всесоюзний рівень. Він дуже цінував творчі зв'язки з провідними науковцями різних радянських республік, з багатьма підтримував дружні стосунки. Серед них були: дійсний член АПН СРСР, доктор педагогічних наук, професор С. Я. Батишев (Москва), член-кореспондент АПН СРСР, доктор педагогічних наук, професор А. П. Беляєва (Ленінград), член-кореспондент АПН СРСР, доктор педагогічних наук, професор А. А. Киверялг (Таллінн), доктор педагогічних наук, професор А. І. Дьомін (Київ), доктор педагогічних наук, професор Д. А. Сметанін (Київ), кандидат педагогічних наук, професор О. І. Гедвілло (Херсон), професор І. М. Яровий (Слов'янськ) та багато інших.

Упродовж життя Д. О. Тхоржевський не раз демонстрував свої організаторські здібності, гуртуючи навколо себе наукові сили для здійснення різноманітних творчих проєктів: створення навчальних програм, збірок наукових праць, підручників, монографій, проведення конкурсів, олімпіад, різного рівня наукових конференцій тощо. Кафедра, очолювана вченим, стала знаною в СРСР, базовою кафедрою в Україні для розробки питань, пов'язаних із широким колом проблем трудового виховання і навчання, профорієнтації, професійного навчання молоді, починаючи від школярів, продовжуючи учнями системи профтехосвіти й закінчуючи вчителями праці; створенням Державного стандарту ступеневої підготовки вчителя трудового навчання.

У часи незалежної України педагог із властивою йому енергією поринув у вирішення проблем національної освіти. Керовані ним робочі групи взяли участь у розробці важливих

документів, що визначали стратегічні напрями розвитку української національної системи освіти: було створено підпрограму “Трудова підготовка” до Державної національної програми “Освіта (Україна ХХІ століття)”, проект “Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні (“Технології)”, проект концепції “Трудове навчання у 12-річній загальноосвітній школі”.

Ученого турбувало те, як повільно просувається розробка Державного стандарту загальної середньої освіти, як спеціалісти з різних освітніх галузей, окремих навчальних предметів, не маючи загальної картини оптимального розвитку особистості школяра, не поступалися своїми локальними інтересами, перенасичуючи зміст галузевих знань, тим самим перевантажуючи і перевершуючи можливості школярів.

Предметом особливої уваги й хвилювання вченого був проект концепції “Трудове навчання у 12-річній загальноосвітній школі”. Обстоюючи класичну думку всебічного розвитку особистості, прекрасно розуміючи роль праці у формуванні людини, він відстоював працю як рівноцінну до інших, вкрай необхідну для життєвого самовизначення освітню галузь, науково аргументуючи важливість трудової підготовки для розумового та інших напрямів гармонійного розвитку особистості, для усвідомлення дітьми своїх здібностей, схильностей і здійснення на їх основі правильного професійного вибору, який полегшує адаптацію дітей до дорослого життя за дверима школи.

Невимовно боляче було бачити досвідченому педагогу, як нівелюються здобутки радянської освіти, як слідом за Росією в Україні знецінюється напрямок трудового навчання, початкового професійного навчання старшокласників, професійно-технічної освіти. Краще, ніж дехто інший, розуміючи, до якого суспільно-економічного дисбалансу це призведе в майбутньому, “бив у набат”, доводячи в найвищих інстанціях свою правоту, псував стосунки в академічних, міністерських колах, коли йшлося про принципи для освіти речі. Життя не забарилося з підтвердженням, що країні потрібна широка професійна палітра, що легіон менеджерів і правознавців не компенсує нестачу робочих рук, а зростаючі, немов гриби, ВНЗ сумнівної якості не замінять мережу професійно-технічних закладів.

Мабуть, Дмитру Олександровичу здавалося, що згортається праця всього життя. Адже саме його докторська дисертація була першою у сфері методики трудового навчання; саме він став ініціатором створення і головою спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій з теорії та методики трудового навчання в рідному педінституті, багато років очолював науково-методичну комісію з трудового навчання Міністерства освіти України, пропагував свої наукові ідеї як визнаний майстер-лектор Всесоюзного товариства “Знання”. Тож він невтомно працював, залишаючись константою у швидкоплинному світі, орієнтиром для своїх багаточисельних учнів, які посіли гідне місце у викладацько-професорському середовищі України.

У 1995 році з його ініціативи та під безпосереднім керівництвом в Україні започатковано видання фахового журналу “Трудова підготовка в закладах освіти”. Як головний редактор, Дмитро Олександрович доклав чимало зусиль, щоб видання стало дійсно корисним та цікавим і для вчителів трудового навчання, і для науковців.

Академік Д. О. Тхоржевський упродовж багатьох років був незмінною головою Науково-методичної комісії з трудового навчання Міністерства освіти і науки України. Створив лабораторію для вирішення проблем трудового виховання і виробничого навчання Педагогічного товариства України і підготував 10 збірників, у яких описано досвід підготовки вчителів трудового навчання.

Ще однією пристрастю Дмитра Олександровича в часи незалежності України стала боротьба за дійсно національну систему освіти, згуртування навколо себе таких, як і сам, поборників формування національної самосвідомості дітей і молоді. Д. О. Тхоржевський зі своїми однодумцями обстоювали не якусь абстрактну концепцію формування національно свідомої особистості, а вкладали в неї абсолютно конкретний зміст і вказували на шляхи її

здійснення. Вони пропагували ідею етнічної самоідентифікації українців, усвідомлення національної історії через справи славетних представників народу, чимало з яких було незаслужено забуто, через оволодіння традиційними ремеслами тощо, через формування бажання в молоді залишатися на землі пращурів, працювати у славу народу, розвивати українську культуру, невід'ємним компонентом якої є рідна мова. (Те, що в Україні має бути одна офіційна мова, для Дмитра Олександровича було аксіомою. Це сприймалося ним як відновлення історичної справедливості, як свідощтво поваги до народу, іменем якого названа одна з найбільших країн Європи).

Будучи педагогом і методистом “від Бога”, як зазначали його учні, Д. О. Тхоржевський ніколи не займався пустою балаканиною, завжди діяв предметно і точно. Тож він створив авторські колективи, які у своїх навчально-методичних працях розкрили цілісну систему формування національно свідомої особистості в сім'ї, школі, ВНЗ. Співавторами стало широке коло знавців практичної роботи з різними віковими категоріями дітей та молоді, фахівців з різних освітніх галузей, які щедро поділилися з освітньою громадськістю своїм досвідом у зазначеній царині. На сторінках своїх праць вони розкрили широкі можливості органічного включення українознавчого матеріалу в зміст традиційних навчальних предметів, позаурочної і позанавчальної виховної роботи. Особливе місце в їхніх розробках посів спеціально створений спецкурс для студентів “Національна самосвідомість як загальнолюдська цінність”. Усе це, за задумом Д. О. Тхоржевського, мало слугувати формуванню цілісного уявлення про українську культуру в її матеріальному і духовному вимірах, формування бажання і вміння бути продовжувачами українських культурних традицій. (Життя вкотре підтвердило справедливість побоювань ученого: необ'єднаний спільною національною ідеєю і перспективою, бажанням примножувати здобутки, народ полишає рідну домівку, у чужих землях шукаючи нових героїв і можливість реалізувати свої здібності).

Авторські колективи на чолі з Д. О. Тхоржевським представили на суд громадськості цілий комплекс навчально-методичної документації, який і нині слугує формуванню національно свідомого громадянина України: Теоретичні засади виховання національної самосвідомості: Програма спецкурсу і навч. посіб. / за ред. Д. О. Тхоржевського (1998); Програма спецкурсу “Національна самосвідомість як загальнолюдська цінність” / упор. Д. О. Тхоржевський, П. П. Хропко. В. П. Москалець та ін. (1999); Україна у контексті світової цивілізації: навч. посібник для вищих навч. закл. / за ред. Д. О. Тхоржевського (1999); Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи: метод. посібник для вчителів / за ред. Д. О. Тхоржевського (1999); Виховання національно свідомої особистості (методичні рекомендації кураторам академічних груп студентів): навч. посібник / за ред. Д. О. Тхоржевського. – Ч. І. Зміст виховної роботи (2000); Виховання національно свідомої особистості: метод. посібник / Д. О. Тхоржевський (ред.) (2001).

Серед праць науковця знаходимо також посібники з трудового навчання, наукові статті, присвячені висвітленню проблем трудового виховання, професійного становлення підростаючого покоління, підготовки вчителів трудового навчання та обґрунтуванню шляхів їх подолання. Це, насамперед, такі праці: “Дидактика трудового навчання”, “Система трудового навчання”, “Методика трудового і професійного навчання та викладання загальнотехнічних дисциплін”, “Методика трудового та професійного навчання” [4; 7].

Особливе місце в творчій спадщині вченого посідають методичні роботи, значну кількість яких можна знайти, наприклад, на сторінках фахового журналу “Трудова підготовка в закладах освіти”. В них педагоги можуть знайти відповіді на запитання щодо того, як треба організувати трудову підготовку учнів задля більш ефективного набуття необхідних знань, умінь і навичок [4; 8].

У наукових працях Дмитра Олександровича йдеться і про необхідність політехнічної

освіти, належної підготовки вчителів трудового навчання, шляхи розбудови трудової підготовки учнів, обґрунтовується її зміст та умови здійснення.

Зокрема, він вважав, що завдання політехнічної освіти полягає в тому, щоб випускники загальноосвітньої школи усвідомлювали необхідність вибору певної професії і в той же час були “готовими змінити її або підвищувати свою кваліфікацію під впливом науково-технічного прогресу” [11, 66-67]. Науковець зробив висновок, що політехнічне навчання має бути обов’язковим для всіх.

Праця вченого “Практичні заняття в навчальних майстернях як засіб політехнічного навчання”, другий розділ якої присвячено методиці здійснення принципу політехнічного навчання на практичних заняттях у майстернях, стала однією з перших ґрунтовних робіт такого плану в Україні [12].

У доробку вченого чимало праць присвячених організації належної підготовки вчителів названого фаху. Особливе значення мають монографії за редакцією Дмитра Олександровича “Актуальные проблемы подготовки учителя общетехнических дисциплин” та “Удосконалення підготовки вчителя загальнотехнічних дисциплін”, а також низка його статей опублікованих у журналі “Трудова підготовка в закладах освіти” (“Концепція педагогічної освіти та підготовки вчителя трудового навчання”, “Про навчальний план з підготовки вчителя трудового навчання”, “Про підготовку вчителів трудового навчання”, “Про ступеневу підготовку вчителя трудового навчання”, “Яким бути вчителю трудового навчання” та ін.). В цих роботах йдеться про напрями вдосконалення підготовки вчителя загальнотехнічних дисциплін і трудового навчання, вирішуються пов’язані з цим актуальні проблеми.

Наприклад, автори монографії “Удосконалення підготовки вчителя загальнотехнічних дисциплін” наголошують, що розглядаючи особливості вивчення студентами системи трудового навчання слід керуватись міжпредметним підходом. На їхню думку, це обумовлене, зокрема, тим, що дане питання “не є виключно прирегативною спецкурсу “Система трудового виховання школярів”, а має носити своєрідний наскрізний характер, активно використовуватися при викладанні окремих методик, педагогіки, історії педагогіки, психології та інших предметів” [1, 185].

У підручнику “Методика трудового та професійного навчання” визначено перелік умов, за яких буде ефективним трудове виховання учнів. Такими умовами науковець вважав: посильність праці, усвідомлення її важливості, творчий характер, суспільно корисну спрямованість і колективність. При цьому посильність праці науковець розглядав у двох аспектах: розумовому і фізичному, адже тільки ті завдання, які враховують і розумові, і фізичні можливості учнів, “стимулюють їх до застосування набутих знань і вмінь, до творчих пошуків, спонукають до подолання труднощів, сприяють гартуванню волі” [11, 127]. Лише за таких умов, на думку Д. О. Тхоржевського, можна реалізувати основні функції трудового навчання: ознайомлення учнів з основами виробництва; ознайомлення учнів із людською діяльністю; формування якостей особистості відповідно до вимог суспільства; забезпечення індивідуального підходу до учнів для розвитку їхніх здібностей [11, 30-32].

Названі функції, як доводить учений, можна успішно виконати у процесі трудового навчання, оскільки цей навчальний предмет має досить специфічний зміст. Завдяки останньому в учнів можна сформуваати адекватні уявлення про навколишнє середовище та сучасне виробництво, допомогти їм у професійному самовизначенні, підготувати до майбутньої практичної діяльності, сформуваати відповідні якості особистості, забезпечити індивідуальний підхід у розвитку особистісного творчого потенціалу до майбутньої практичної діяльності у сфері виробництва [11, с. 33]. Тобто Д. О. Тхоржевський зосереджував увагу на тому, що трудове навчання сприяє психологічній та практичній підготовці школярів до праці, допомагає їм правильно і свідомо обрати майбутню

професію.

У той самий час він звертав увагу на те, що “цей шкільний предмет дуже багато втратив за останні роки. Це пов’язано з багатьма аспектами, серед яких занедбання шкільних майстерень, відсутність матеріально-технічного оснащення, руйнування системи міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, відплив найдосвідченіших педагогічних кадрів” [3, с. 185]. Зазначене сталося через те, що в сучасному суспільстві спостерігається зміна трудової орієнтації та девальвація поняття добросовісної праці [10].

Саме тому науковець вдається до пошуку шляхів виходу із ситуації, що склалася, та пропонує звернутися до національних традицій трудового виховання. Результатом такої роботи став висновок ученого про те, що “можливості трудового навчання в прилученні школярів до надбань національної культури є широкими і своєрідними, бо воно є тим рідкісним предметом, який перекидає місток між матеріальною і духовною культурою суспільства” [3, с. 186], а також його роботи (у співавторстві): “Виховання національної свідомості в школярів”, “Прилучення учнів до національної культури у процесі трудового навчання”, “Теоретичні засади виховання національної самосвідомості” та ін.

Д. О. Тхоржевський писав, що “кожна людина повинна відчувати духовний комфорт, “вписатись” у реалії життя, відчувати себе органічною складовою суспільства і навколишнього середовища”. Він також зазначав: “Найбільш просто та надійно досягти цього в наших умовах – пізнати і сприйняти себе як частину своєї нації” [9, с. 29].

Хтось сприйняв новий напрямок досліджень академіка, як зазіхання на “чужу парафію”, хтось – як нещире бажання пристосуватися до нових умов існування. Насправді так могли думати тільки ті, хто погано його знав. Документальні підтвердження, спогади, що зберігаються у сім’ї Тхоржевських, засвідчують зворотне. Так, наприклад, на фото у випускному альбомі (випуск 1955 р., КПІ) він постає в українській вишиванці, яку з такої нагоди позичив близький родич. На фотографіях часів роботи на Донбасі (!) він стоїть уже у власній вишиванці, купленій на зароблені гроші. Дуже здібний до мов, він не мав труднощів у досконалому опануванні як російською, так і українською мовами, завжди міг аргументувати правопис відповідним правилом (на відміну від деяких гуманітаріїв, які не хочуть або неспроможні вивчити державну мову й досі очікують нагоди говорити лише російською). Маючи змогу обирати мову викладання за радянських часів, він свідомо читав лекції, спілкувався зі студентством українською, пояснюючи це так: неприпустимо, щоб у столичних ВНЗ не звучала українська мова [4, с. 30].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, внесок Д. О. Тхоржевського у розвиток трудової підготовки молоді України незаперечний. Він полягає не лише у створенні навчально-методичного забезпечення трудового навчання і виховання учнів, підготовки вчителів трудового навчання; у проведенні конкурсів, олімпіад, наукових конференцій; у започаткуванні фахового журналу “Трудова підготовка в закладах освіти”, а й у розробці підпрограми “Трудова підготовка” до Державної національної програми “Освіта (Україна XXI століття)”, проекту “Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні (“Технології)”, проекту концепції “Трудове навчання у 12-річній загальноосвітній школі” та ін. Проте, у даній статті висвітлено тільки основні напрями професійної діяльності видатного вченого, більш детальне вивчення яких може бути здійснено у подальших наукових розвідках.

Використана література:

1. *Бобилева Я. В.* Особливості підготовки вчителя трудового навчання в працях Д. О. Тхоржевського / Я. В. Бобилева // Збірник наукових праць. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – Вип. 67. – С. 184-189. (Серія: Педагогічні науки).
2. *Бобилева Я. В.* Проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання в педагогічній спадщині Д. Тхоржевського : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Яна В'ячеславівна Бобилева. – Полтава : Б. в., 2009. – 20 с.

3. Гедвілло О. І. Д. О. Тхоржевський – фундатор трудового навчання на Україні / О. І. Гедвілло, В. С. Блах // Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2005. – Вип. 40. – С. 183-186.
4. Кузьменко В. В. Життя віддане праці. Пам'яті академіка Д. О. Тхоржевського (1930 – 2002 рр.) / В. В. Кузьменко, Н. В. Слюсаренко, Т. Д. Тхоржевська. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2014. – 51 с.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – 516 с.
6. Слюсаренко Н. В. Вітчизняні педагоги другої половини ХХ століття про трудову підготовку підростаючого покоління : монографія / Н. В. Слюсаренко. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2014. – 195 с.
7. Слюсаренко Н. В. Д. О. Тхоржевський – фундатор трудової підготовки молоді на Україні / Н. В. Слюсаренко, В. В. Кузьменко, Ю. В. Кузьменко // Таврійський вісник освіти. – 2012. – № 1. – С. 5-11.
8. Слюсаренко Н. В. Становлення та розвиток трудової підготовки дівчат у школах України кінця ХІХ – ХХ століття : монографія / Н. В. Слюсаренко. – Херсон : РІПО, 2009. – 456 с.
9. Тхоржевський Д. О. Виховання національної самосвідомості учнів – невідкладне завдання загальноосвітньої школи / Дмитро Тхоржевський // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 28-30.
10. Тхоржевський Д. О. Виховання національної свідомості в школярів / Д. О. Тхоржевський, Р. О. Захарченко. – К. : Україна-Віта, 1996. – 168 с.
11. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання : підручник : в 3 ч. / Д. О. Тхоржевський. – К. : ДІНІТ, 2000. – Ч. І : Теорія трудового навчання. – 248 с.
12. Шиманович І. О. Методика політехнічної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ століття) : методичні рекомендації / І. О. Шиманович. – Херсон : РІПО, 2011. – 94 с.

References :

1. Bobyleva Ya. V. Osoblyvosti pidhotovky vchytelia trudovoho navchannia v pratsiakh D. O. Tkhorzhevskoho / Ya. V. Bobyleva // Zbirnyk naukovykh prats. Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. – Chernihiv, 2009. – Vyp. 67. – S. 184-189. (Serii: Pedahohichni nauky).
2. Bobyleva Ya. V. Problemy pidhotovky maibutnix uchyteliv trudovoho navchannia v pedahohichnii spadshchyni D. Tkhorzhevskoho : avtoref. dys ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Yana Viacheslavivna Bobyleva. – Poltava : B. v., 2009. – 20 s.
3. Hedvillo O. I. D. O. Tkhorzhevskiyi – fundator trudovoho navchannia na Ukraini / O. I. Hedvillo, V. S. Blakh // Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky / Kherson. derzh. un-t. – Kherson, 2005. – Vyp. 40. – S. 183-186.
4. Kuzmenko V. V. Zhyttia viddane pratsi. Pamiati akademika D. O. Tkhorzhevskoho (1930 – 2002 rr.) / V. V. Kuzmenko, N. V. Sliusarenko, T. D. Tkhorzhevskia. – Kherson : KVNZ “Khersonska akademiia neperervnoi osvity”, 2014. – 51 s.
5. Pedahohichni slovnyk / za red. M. D. Yarmachenka. – K. : Ped. dumka, 2001. – 516 s.
6. Sliusarenko N. V. Vitchyzniani pedahohy druhoi polovyny XX stolittia pro trudovu pidhotovku pidrostaiuchoho pokolinnia : monohrafiia / N. V. Sliusarenko. – Kherson : KVNZ “ Khersonska akademiia neperervnoi osvity ”, 2014. – 195 s.
7. Sliusarenko N. V. D. O. Tkhorzhevskiyi – fundator trudovoi pidhotovky molodi na Ukraini / N. V. Sliusarenko, V. V. Kuzmenko, Yu. V. Kuzmenko // Tavriiskiyi visnyk osvity. – 2012. – № 1. – S. 5-11.
8. Sliusarenko N. V. Stanovlennia ta rozvytok trudovoi pidhotovky divchat u shkolakh Ukrainy kintsia XIX – XX stolittia : monohrafiia / N. V. Sliusarenko. – Kherson: RIPO, 2009. – 456 s.
9. Tkhorzhevskiyi D. O. Vykhovannia natsionalnoi samosvidomosti uchniv – nevidkladne zavdannia zahalnoosvitnioi shkoly / Dmytro Tkhorzhevskiyi // Shliakh osvity. – 2003. – № 2. – S. 28-30.
10. Tkhorzhevskiyi D. O. Vykhovannia natsionalnoi svidomosti v shkoliariv / D. O. Tkhorzhevskiyi, R. O. Zakharchenko. – K. : Ukraina-Vita, 1996. – 168 s.
11. Tkhorzhevskiyi D. O. Metodyka trudovoho ta profesiinoho navchannia : pidruchnyk : v 3 ch. / D. O. Tkhorzhevskiyi. – K. : DINIT, 2000. – Ch. I : Teoriia trudovoho navchannia. – 248 s.
12. Shymanovych I. O. Metodyka politekhnichnoi pidhotovky maibutnix uchyteliv u vishchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (druga polovyna XX stolittia) : metodychni rekomendatsii / I. O. Shymanovych. – Kherson: RIPO, 2011. – 94 s.

Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В. Вклад Д. О. Тхоржевського в розвиток трудової підготовки молодіж України.

В статті на основі аналізу професійної діяльності доктора педагогічних наук, професора, академіка Д. А. Тхоржевського представлено його вклад в розвиток трудової підготовки молодіж України. Акцентовується, що Дмитрій Александрович присвятив цьому делу значительную часть своей жизни. Результатом настойчивого труда ученого стало научное наследие, которое состоит из монографий, учебников, пособий, статей по организации трудового обучения и воспитания учеников, подготовки учителей трудового обучения и др.

Ключевые слова: Д. О. Тхоржевский, трудовое обучение, подготовка учителя трудового обучения, формирование национально сознательной личности.

Kuzmenko V. V., Slusarenko N. V. Contribution of D. O. Thorzhevsky to development of labour preparation of young people of Ukraine.

The contribution of a doctor of pedagogical sciences, professor, academician D. O. Thorzhevsky to the development of labor training of young people in Ukraine on the basis of analysis of his professional activities is presented in the article. The fact that Dmitry devoted to this problem much of his life is emphasized. The result of hard work of the scientist is the scientific heritage that includes treatises, textbooks, manuals, articles about organization of labor training and education of students, training labor teachers and more.

Keywords: D. O. Thorzhevsky, labor training, training a labor teacher, formation of national conscious personality.

УДК 378.017.4

Кузьменко Ю. В.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ (1950-1957 РР.)

У статті розглядається специфіка професійної освіти майбутніх вчителів трудового навчання у вищих навчальних закладах України у період з 1950 по 1957 роки. Цей часовий відрізок можна охарактеризувати як період розвитку трудової та техніко-технологічної підготовки педагогів, що відповідало соціально-економічним та політичним орієнтирам формування трудових ресурсів УРСР. Особливу увагу під час дослідження було приділено нормативно-правовим документам, які не тільки окреслювали шляхи формування трудових ресурсів, а й регламентували результативно-цільову гуманістичну й практичну спрямованість освітнього простору на забезпечення професійного розвитку фахівців з трудової підготовки.

Ключові слова: професійна освіта, підготовка майбутніх вчителів трудового навчання, робоча сила, трудові ресурси, народна освіта.

В системі людської життєдіяльності категорія праці поєднує в собі як економічні так й соціальні функції, а тому узагальнює широкий спектр соціальних та економічних відносин на особистісному та державному рівнях. Розглядаючи період з 1950 по 1957 роки, ми повинні відмітити, що в УРСР на перший план висувалася теорія трудового процесу.

Соціалістичне суспільство було орієнтовано на марксистську політичну економію, де сутність людини розглядалася як головний економічний суб'єкт, єдиним джерелом вартості визнавалася праця, а засоби виробництва – речовими факторами. К. Маркс увів у науковий обіг поняття “робоча сила” (або здатність до праці) і розглядав її як особистісний фактор, що також бере участь у створенні споживчої вартості. Він характеризує це поняття як “сукупність фізичних і духовних здатностей, якими володіє організм, жива особистість людини, та які пускаються ним у хід щораз, коли він виробляє будь-які споживацькі вартості” [1, с. 60]. Ним також пояснюється, що здатність до праці втілюється у конкретних трудових діях та характеризується професійним рівнем, кваліфікаційними ознаками і